

Úvod do štandardov a pravidiel pre web – ich miesto v knižničnej praxi

Úvodný článok zo série o štandardoch a pravidlách pre web, ktorý sumarizuje ich vývoj, súčasný stav a trendy. Cieľom je upozorniť na tie oblasti knižničnej práce, ktorých sa štandardy a pravidlá dotýkajú. Nie sú to len webové stránky knižnice, ale predovšetkým online katalógy a mobilné aplikácie. Ponúka teoretický pohľad na problematiku, jej terminológiu a základný prehľad dokumentov.

Úvod do štandardov a pravidiel pre web – ich miesto v knižničnej praxi

Je nepopierateľné, že sa web stal hlavným informačným, publikačným, komunikačným a prezentačným médiom pre inštitúcie, skupiny ľudí a jednotlivcov. Web predstavuje priestor na prezentáciu vlastného názoru a vkusu, ale v prípade, že má osloviť a slúžiť širokému spektru používateľov, musí rešpektovať štandardy a pravidlá, ktoré zabezpečujú, aby bol použiteľný a prístupný pre všetkých. Informácie o štandardoch a pravidlách pre web sú práve vďaka webu a vyhľadávacím nástrojom ľahko dostupné v prakticky neobmedzenom množstve. To zároveň znamená, že tvorca webu stojí pred otázkami:

- prečo mám dodržiavať štandardy a pravidlá,
- čo je zo štandardov a pravidiel dôležité a nevyhnutné,
- ktoré z dostupných informácií o štandardoch a pravidlách pochádzajú z dôveryhodných zdrojov a podľa čoho mám vlastne postupovať,
- ako si môžem overiť, že postupujem pri tvorbe webu správne,
- čo mám zmeniť, aby môj web štandardom a pravidlami zodpovedal.

Cieľom série článkov, ktorej prvú časť vám teraz prinášame, je poskytnúť odpovede na tieto otázky, špeciálne so zameraním na webovú prezentáciu knižnice.

Na začiatku (to znamená v tomto článku) si pripomenieme niekoľko faktov:

- webová prezentácia knižnice nekončí pri klasickej webovej stránke, ale zahŕňa aj stránky online katalógu a mobilné verzie všetkých častí,
- prístupnosť, dostupnosť a použiteľnosť neznamenajú to isté,
- štandardy a pravidlá pre web sú väčšinou dobrovoľné, ale existujú zákony, ktoré ich dodržiavanie vyžadujú.

Webová prezentácia knižnice

Špecifikom prezentácie knižnice na webe je šírka poskytovaných informácií a služieb. Už pri tvorbe alebo dopĺňaní webového sídla knižnice je potrebné zamyslieť sa, aké skupiny používateľov má slúžiť a čo má poskytovať. Knižnice musia počítať s tým, že ich web budú využívať rôzni používatelia – to znamená rôzneho veku, pohlavia, fyzických možností, intelektuálnych schopností, technických a technologických skúseností a zručností atď. Zároveň si treba uvedomiť, že

štandardy a pravidlá webu sa týkajú každej súčasti webovej prezentácie:

- webových stránok s informáciami o knižnici (webového sídla knižnice),
- online katalógu knižnice a jeho služieb (ako je konto používateľa, žiadanky, prístup k plným textom a pod.),
- stránok s rôznymi informačnými službami knižnice (napr. opýtajte sa knihovníka, „napíšte nám“),
- stránok externých elektronických zdrojov, ktoré knižnica sprístupňuje v rámci jednotného rozhrania.

Samozrejme, pravidlá a štandardy sa aplikujú aj na mobilné verzie jednotlivých častí.

Aplikácia štandardov a pravidiel na všetky časti webu je pochopiteľne problematická, pretože nie všetky vytvára priamo knižnica. Typickým príkladom je online katalóg, stránky externých elektronických zdrojov alebo webová stránka knižnice vytváraná pomocou redakčného systému. V týchto prípadoch knižnica nesmie rezignovať, ale naopak, musí vyvíjať tlak na dodržiavanie pravidiel a štandardov. Napr. pri výbere knižničného systému môže byť jedným z kritérií prístupnosť online katalógu, pri výbere redakčného systému zase prístupnosť výsledných stránok.

Prístupnosť, použiteľnosť a dostupnosť

Problematika štandardov a pravidiel pre web je veľmi široká (na obrázku 1 je výber termínov, s ktorými sa v súvislosti s nimi stretávame). Vo všeobecnosti ide o súbory odporúčaní, ktoré upravujú technológie na tvorbu webu a technológie na prezentáciu obsahu na webe.



Obr. 1. Výber termínov súvisiacich s pravidlami a štandardmi pre web

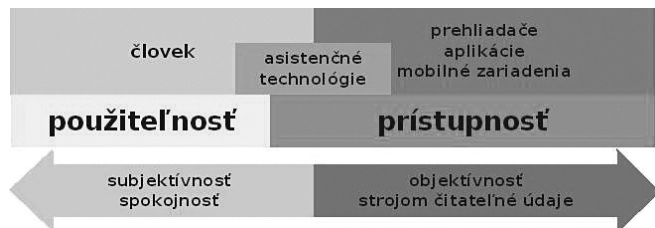
Dôraz sa kladie na to, aby web mohli využívať všetky skupiny obyvateľov a vedeli pracovať s jeho obsahom bez ohľadu na ich prípadné postihnutie alebo znevýhodnenie – to je *prístupnosť* (en. accessibility). V najširšom význame sa však prístupnosť nezameriava len na ľudí ako používateľov webu, ale zahŕňa aj technické zariadenia a technológie, ktoré s webom pracujú. V prvom rade je dôležité, aby bol web prístupný pre

tzv. *asistenčné technológie* (t. j. zariadenia a služby, ktoré pomáhajú prekonať používateľom niektoré z obmedzení – napr. fyzický hendikep, jazykovú bariéru). Okrem toho má byť web prístupný webovým prehliadačom (napr. Mozilla Firefox, Internet Explorer) a ďalším nástrojmi, ktoré používateľ využíva na prístup k informáciám na stránkach. Prístupnosť teda znamená, že používateľ má prístup k webu (v zmysle obsahu vrátane navigácie a ovládacích prvkov), ktorý¹ :

- môže vnímať takým spôsobom, akým potrebuje (en. perceivable),
- môže využívať – to znamená, že vyžaduje len takú interakciu, ktorú je používateľ schopný poskytnúť (en. operable),
- je zrozumiteľný a pochopiteľný (en. understandable),
- je robustný, t. j. je možné k nemu pristupovať pomocou rôznych nástrojov vrátane spomínaných asistenčných technológií (en. robust).

Prístupnosť úzko súvisí s *použiteľnosťou* (en. usability) a niekedy sa definície týchto termínov prekrývajú. Rozdiel môžeme vidieť v tom, že prístupnosť sa zameriava prevažne na spôsob, akým sa web využíva, a použiteľnosť viac súvisí s hodnotou informácií, ktoré web používateľovi poskytuje. Použiteľnosť je viac-menej subjektívna charakteristika, ktorá vychádza z toho, ako rýchlo vie používateľ nájsť na stránke potrebné informácie, pochopiť ich a použiť². Zahŕňa charakteristiky ako³ :

- možnosť naučiť sa používať stránku,
- efektívna práca so stránkou,
- možnosť zapamätať si rozloženie informácií na stránke a spôsob práce s ňou,
- počet chýb pri práci so stránkou a možnosť chybám sa vyhnúť alebo pokračovať v práci so stránkou,
- spokojnosť s dizajnom stránky (architektúrou, umiestnením informácií a pod.).



Obr. 2: Vymedzenie pojmov použiteľnosť a prístupnosť

O prístupnosti a použiteľnosti budeme hovoriť v nasledujúcich častiach článku.

Termíny použiteľnosť a prístupnosť by sa nemali zamieňať s termínom dostupnosť (en. availability). Dostupnosť je v súvislosti s webom spojená predovšetkým so zabezpečením

prevádzky stránky alebo služby bez obmedzenia v čase, prípadne mieste.

Motivácia

V každom prípade netreba zabúdať na to, že tvorba webu by nemala byť z pohľadu používaných technológií, dizajnu a štruktúry snahou o vynález kolesa – väčšinu technologických problémov už riešilo niekoľko desiatok programátorov a webových architektov. Ich zovšeobecnené poznanie je zahrnuté práve v pravidlách a štandardoch. Čím viac sa pravidlám a štandardom priblížime, tým je väčšia pravdepodobnosť, že používateľ bude vedieť náš web používať, bude pre neho užitočný a bude s ním spokojný.

Potrebné je zdôrazniť, že naším záujmom by mala byť spokojnosť každého z používateľov. Ak web na prvý pohľad vyzerá dobre, neznamená to automaticky, že uspokojí požiadavky všetkých používateľov.

Významným dôvodom pre aplikáciu štandardov a pravidiel webu je v neposlednom rade skutočnosť, že niektoré z nich sú zahrnuté do Výnosu Ministerstva financií Slovenskej republiky z 9. júna 2010 o štandardoch pre informačné systémy verejnej správy. To znamená, že ich dodržiavanie je vlastne pre väčšinu knižníc v SR povinnosťou⁴.

Dôležité dokumenty

Predpis č. 312/2010 Z. z.: Výnos Ministerstva financií Slovenskej republiky z 9. júna 2010 o štandardoch pre informačné systémy verejnej správy

Závazný dokument, ktorý ustanovuje: technické štandardy, štandardy prístupnosti a funkčnosti webových stránok, štandardy použitia súborov, štandardy názvoslovia elektronických služieb, bezpečnostné štandardy, dátové štandardy, štandardy elektronických služieb, štandardy projektového riadenia.

Výnos je doplnený Metodickým pokynom Ministerstva financií SR č. MF/23579/2011-165.

Výnos o štandardoch IS VS je prístupný napr. na portáli www.zakonypreludi.sk, na portali www.informatizacia.sk alebo na stránke blindfriendly.unss.sk

Web Content Accessibility Guidelines (WCAG)

Dokument, vytvorený organizáciou W3C (World Wide Web Consortium), obsahuje základné princípy prístupnosti webu. Aktuálna verzia (2.0) je k dispozícii od roku 2008 a reaguje na nové trendy v aplikácii technológií, ktoré všestranne pomáhajú používateľom. Smeruje k jedinému cieľu, aby bol web prístupný všetkým používateľom.

Dokument je dostupný na stránke: www.w3.org/TR/WCAG20/.

V slovenskom prostredí sú pravidlá tohto dokumentu zahrnuté do štandardov prístupnosti a funkčnosti webových stránok (v rámci Výnosu o štandardoch IS VS).

Český preklad je k dispozícii na stránkach blindfriendly.cz.

¹ W3C. *Understanding WCAG 2.0 : a guide to understanding and implementing WCAG 2.0* [online]. January 2012 [cit. 2013-05-03]. Understanding the four principles of accessibility. Dostupné na: <http://www.w3.org/TR/UNDERSTANDING-WCAG20/intro.html#introduction-fourprincs-head>.

² AL-BADI, Ali, Saqib Ali, Taiseera Al-Balushi. Ergonomics of usability/accessibility-ready websites : tools and guidelines. In: *Webology* [online]. December 2012, vol. 9, no. 2 [cit. 2013-05-03]. Dostupné na: <http://www.webology.org/2012/v9n2/a98.html>

³ NIELSEN, Jakob. *Usability 101 : introduction to usability* [online]. January 4, 2012 [cit. 2013-05-03]. Dostupné na: <http://www.nngroup.com/articles/usability-101-introduction-to-usability/>

⁴ Podľa Zákona č. 275/2006 Z. z. o informačných systémoch verejnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

K dokumentu bol organizáciou Web Accessibility in Mind (WebAIM) spracovaný tzv. kontrolný zoznam – WebAIM's WCAG 2.0 Checklist, pomocou ktorého si môže tvorca webu overiť úroveň prístupnosti. Český preklad kontrolného zoznamu je prístupný tiež na stránkach blindfriendly.cz.

Accessible Rich Internet Applications (WAI-ARIA) 1.0

Dokument obsahujúci odporúčania na tvorbu aplikácií a webových stránok takým spôsobom, ktorý umožní ich lepšie spracovanie asistenčnými technológiami a kvalitnejšie sprístupnenie informácií znevýhodneným používateľom.

Dokument je dostupný na stránke: www.w3.org/TR/wai-aria/.

Metodika Blind Friendly Web

Dokumentácia zásad prístupnosti webových stránok pre ťažko zrakovo postihnutých používateľov. V súčasnosti je k dispozícii verzia 2.3 z 31. 5. 2005. Dokument obsahuje zhrnutie pravidiel prístupnosti usporiadaných podľa priority.

Dostupná je na stránkach blindfriendly.cz a slovenský preklad na stránkach blindfriendly.unss.sk.

Kde hľadať informácie o štandardoch a pravidlách pre web

www.informatizacia.sk

Portál o oblasti zavádzania informačných technológií, informatizácii spoločnosti atď., informácie o štandardoch sa nachádzajú v sekcii Štandardy IS VS, základom je spomínaný Výnos o štandardoch IS VS.

blindfriendly.unss.sk

Webové sídlo iniciatívy, ktorá si dáva za cieľ pravidlá prístupného webu rozšíriť medzi tvorcov slovenských webových stránok, okrem tzv. pravidiel Blind Friendly (ktoré vychádzajú z pravidiel WCAG a Výnosu o štandardoch IS VS) sa tu na-

chádzajú aj informácie o testovaní prístupnosti a odkazy na súvisiace projekty a dokumenty.

blindfriendly.cz

Webové sídlo v češtine s komplexnými informáciami o prístupnosti webu.

www.w3c.org

Webové sídlo W3C, najznámejšej organizácie, ktorá sa zaoberá štandardmi a pravidlami pre web – dokumenty sú tvorené v angličtine a sú rozdelené podľa oblasti záujmu (napr. webový dizajn, webová architektúra, sémantický web...), pri niektorých dokumentoch sú odkazy na ich preklady, prípadne sú preklady prístupné na stránkach rôznych iniciatív.

Bibliografické odkazy

AL-BADI, Ali, Saqib Ali, Taiseera Al-Balushi. Ergonomics of usability/accessibility-ready websites : tools and guidelines. In *Webology* [online]. December 2012, vol. 9, no. 2 [cit. 2013-05-03]. Dostupné na: <http://www.webology.org/2012/v9n2/a98.html>.

NIELSEN, Jakob. *Usability 101 : introduction to usability* [online]. January 4, 2012 [cit. 2013-05-03]. Dostupné na: <http://www.nngroup.com/articles/usability-101-introduction-to-usability/>.

W3C. *Understanding WCAG 2.0 : a guide to understanding and implementing WCAG 2.0* [online]. January 2012 [cit. 2013-05-03]. Understanding the four principles of accessibility. Dostupné na: <http://www.w3.org/TR/UNDERSTANDING-WCAG20/intro.html#introduction-fourprincs-head>.

Zákon č. 275/2006 Z. z. o informačných systémoch verejnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Jana Šubová

subova@cosmotron.cz

Karel Pavelka

pavelka@cosmotron.cz

